

Hitlerkever, graafwesp

De etiketjes die we op de dieren plakken

✍ Amber Wiznitzer

Je zal maar een hitlerkever zijn. Eens in de zoveel tijd valt iedereen over je naam, terwijl je die toch zeker niet zelf hebt uitgekozen. De naamgeving van dieren is immers mensenwerk. Maar hoe doen die mensen dat eigenlijk: een beestje bij de naam noemen als het nog geen naam heeft? En, om maar even bij die arme hitlerkever (officieel bekend als *Anophthalmus hitleri*) te blijven: valt zo'n naam later nog te veranderen?

Voor antwoorden op die vragen kun je gerust aankloppen bij de biologen van het Naturalis Biodiversity Center in Leiden. Bij Jan Wieringa bijvoorbeeld, die van kinds af aan al insecten verzamelt. Daar zijn in Nederland zo'n twintigduizend soorten van te vinden. Om uit te leggen hoe die ooit aan hun formele (wetenschappelijke) namen zijn gekomen, zullen we eerst een paar stappen terug moeten doen in de tijd en een zijpaadje nemen naar de botanische wereld. Naar de achttiende eeuw, toen de Zweed Carl Linnaeus in zijn werk *Species Plantarum* een nieuwe vorm van naamgeving voor planten introduceerde.

Bijzondere uitpattingen

De introductie van deze 'binomiale' (tweedelige) naamgeving wordt gezien als het startpunt van de taxonomie: het indelen en benoemen van organismen in verschillende rangen en groepen. Vóór de publicatie werden die orga-

nismen beschreven "met een heel lange zin in het Latijn", zegt Wieringa. "Zoiets als: 'die hoge plant met die rode bloemen en tegenoverstaand blad'. Linnaeus bedacht dat het handiger was om planten een dubbele naam te geven. Hij combineerde een zogeheten genusnaam met een epitheton."

In gewonemensentaal: de genusnaam verwijst naar een groep soorten bij elkaar, het epitheton is de soort-aanduiding. Zo is de formele naam van de hondsroos *Rosa canina*, waarbij *Rosa* (Latijn voor 'roos') de genusnaam is, die gegeven wordt aan alle rozen, en *canina* (afgeleid van *canis*, het Latijnse woord voor 'hond') het epitheton, dat dus specificceert om welke roos het gaat.

Behalve die dubbele namen introduceerde Linnaeus in *Species Plantarum* ook een classificatiesysteem, dat bijdroeg aan de populariteit van het werk. Door goed te kijken naar specifieke kenmerken van de plant kon je bepalen met welk genus en welke soort je te maken had, en of die al een naam hadden. Was dat niet het geval, dan mocht degene die de plant voor het eerst

beschreef een naam verzinnen. Doordat er weinig regels golden voor die namen, zaten daar ook in de achttiende eeuw al bijzondere uitpattingen tussen. Zo gaf Linnaeus een zeldzame variant van de

plant ganzenvoet die naar rotte vis stonk het epitheton *vulvaria* – verwijzend naar de vulva.

In de ban

Later breidde Linnaeus zijn classificerings- en naamgevingssysteem ook uit naar dieren. En hoewel er wel strakke regels zijn voor de indelingen, gelden er nog steeds weinig beperkingen als het aankomt op het verzinnen van de namen. Dus toen de Duitse keververzamelaar Oscar Scheibel materiaal kreeg van een naamloze kever, kon hij het beestje in 1937 probleemloos vernoemen naar een door hem bewonderde politicus. De kever mocht – en mag – *Anophthalmus hitleri* heten.

“Het grote doel van dit systeem is de stabiliteit van de namen”, zegt Wieringa. “Alle regels zijn erop gericht dat dingen hetzelfde blijven.” Afgelopen zomer werd wel het epitheton *caffra* in de ban gedaan op het Internationaal Botanisch Congres, omdat die term tegenwoordig geldt als equivalent voor het *n*-woord, maar dat was een unicum. Dat het epitheton *hitleri* als aanstootgevend wordt gezien, weegt (vooralsnog) niet op tegen de waarde die wordt gehecht aan stabiliteit. Daarnaast vragen Wieringa en collega-biologen zich af waar je de grens trekt als je de namen van planten en dieren zou veranderen die verwijzen naar aanstootgevende historische figuren. “Er zijn allerlei planten naar Napoleon genoemd. Was dat wel een fris mannetje dan?”

Anoniem door het leven

Aan de wetenschappelijke namen van dieren en planten valt dus niet zo makkelijk te tornen. Maar hun Nederlandse namen liggen in veel mindere mate vast. Wieringa heeft daar zelf genoeg ervaring mee. Hij is al sinds het begin betrokken bij de Insect van het Jaar-verkiezing, die dit voorjaar voor de vierde keer werd georganiseerd door Naturalis, het EIS Kenniscentrum Insecten en de Nederlandse Entomologische Vereniging.

“Twee jaar geleden was er een beest genomineerd dat officieel de *beverluis* heette, maar het is een kever”, zegt Wieringa. “Een paar dagen voor de bekendmaking van de shortlist voor de verkiezing hebben we toen *beverkever* vooraan gezet als geprefereerde Nederlandse naam in het Nederlandse soortenregister. Dat is ook op Wikipedia aangepast.” (De beverkever belandde overigens op een eervolle derde plaats.)

Waarom gebeurt dat dan niet met de hitlerkever? “Dat ding had überhaupt geen Nederlandse naam. En het heeft ook helemaal geen Nederlandse naam nodig. Het is een kevertje dat alleen maar in een paar grotten in Slovenië voorkomt. De enige reden dat die kever interessant is, is dat hij als tweede naam *hitleri* heeft. Daarom komt hij in de media, en de media hebben een Nederlandse naam nodig. En die

“Er zijn allerlei planten naar Napoleon genoemd. Was dat wel een fris mannetje dan?”

gaan hem dan niet de *grottenloopkever* noemen.”

Je opwinden over deze kever lijkt dus een verloren zaak. Zinvoller is het misschien om die energie te steken in het geven van mooiere namen aan beestjes die er nog eentje nodig hebben. En daar zijn er meer dan genoeg van, beaamt Wieringa: van die twintigduizend insectensoorten die je in Nederland kunt vinden, “hebben verreweg de meeste nooit een Nederlandse naam gehad”. Lekker anoniem door het leven – dat klinkt eigenlijk ook wel zo rustig. De hitlerkever zal jaloers zijn. ■

Bibi Dumon Tak

Wespen

Er zijn dieren met prachtige namen. Vooral insecten, waaronder vlinders, spannen de kroon: *krakeling*, *rood weeskind*, *zilveren maan*, *klein avondrood*. Wie heeft die bedacht? En hoe zijn ze tot stand gekomen? Daar had ik nogal een romantisch idee over.

Toen ik een keer te gast was bij het radioprogramma *Vroege Vogels*, zei ik dat ik wel wilde meedenken over dieren voor wie nog een Nederlandse naam werd gezocht. Een jaar later kreeg ik bericht van de Werkgroep Graafwesp. Er waren nog heel wat namen nodig voor spieswespen, een geslacht uit de familie van graafwespen. Ik kreeg de opdracht een passende naam te bedenken voor de *Oxybelus quatuordecimnotatus*. Vanwege zijn rode achterste had ik *roodtipje* voorgesteld. Inmiddels zijn we weer een jaar verder en de werkgroep is er nog niet uit. Nog maar duizend namen te gaan.

